

UCZYĆ TEORII ARCHITEKTURY

TO TEACH THE THEORY OF ARCHITECTURE

Romuald Loegler

dr inż. arch.

Politechnika Białostocka
Wydział Architektury
Katedra Projektowania Architektonicznego
ATELIER LOEGLER Sp. z o.o.

STRESZCZENIE

Zwrócenie uwagi na znajomość niektórych zagadnień odgrywających istotną rolę, które warsztat architekta czynią intelektualnie sprawnym i przydatnym w kreowaniu architektury i urbanistycznej przestrzeni będącej odpowiedzią nie tylko na potrzeby użytkowe, ale też na jej aspekty kulturowe, estetyczne, intelektualne, staje się nieodzownym elementem w procesie nauczania projektowania. Są nimi: teoria, pamięć, tożsamość, odrzucenie, interwencja, ingerencja.

Słowa kluczowe: architektura, nauczanie

ABSTRACT

Highlighting the knowledge of certain issues that play a key role and make the architect's apparatus of skills intellectually efficient and useful in creation of architecture and urban space, as an answer not only to utilitarian needs, but also to its cultural, aesthetic, and intellectual aspects, is becoming an indispensable element in the process of teaching design. These are: theory, memory, identity, rejection, intervention, interference

Keywords: architecture, teaching

O AUTORZE:

Architekt prowadzący działalność zawodową jako projektant i dydaktyk, jest również wydawcą miesięcznika Architektura & Biznes. Członek Saksońskiej Akademii Sztuki (Sächsische Akademie der Künste); wykładowca na uczelniach wyższych; praca w Jury konkursów ogólnopolskich i międzynarodowych; jest laureatem wielu konkursów krajowych i zagranicznych w tym dla wielu prestiżowych budynków użyteczności publicznej jak np. Biblioteka Jagiellońska, Filharmonia w Łodzi, Opera w Krakowie,

Nordbahnhof w Berlinie. Wśród realizacji znajdują się również obiekty dydaktyczne wyższych uczelni, szkół średnich, banków, kościołów, obiektów usługowych i zespołów mieszkalnych. Wielokrotnie publikowany w krajowych i zagranicznych czasopismach, publikacjach książkowych w tym w „Światowy Atlas Architektury”, „Encyklopedia Architektury Europejskiej” (Paryż), „Spis Architektów Świata” (Japonia), „Domus”, „Bauwelt”, „Arkitektiilehti”, „Deutsches Architektenblatt”, „Architektura i Biznes” i inne. Uczestnik indywidualnych i zbiorowych wystaw krajowych i zagranicznych (m.in. Korea, Wenecja, Drezno, Berlin, Paryż itp.); jest również laureatem wielu prestiżowych nagród przyznawanych za całokształt twórczości lub za pojedyncze realizacje jak np. Nagroda Honorowa SARP, Nagroda Fundacji Alfred Toepfer Stiftung F.V.S. im. Fritza Schumachera - Hamburg, Nagroda Ministra Infrastruktury za wybitne osiągnięcia, nagrody za najlepsze realizacje i inne.

UCZYĆ TEORII ARCHITEKTURY

Odpowiedzialność zawodu architekta, wynikająca z jego roli w tworzeniu i ochronie kulturowego dziedzictwa utrwalonego w urbanistycznej i architektonicznej substancji czyni problem nauczania architektury skomplikowanym.

Potrzeba rozwijania przyszłościowych interdyscyplinarnych modeli kształcenia nie może oznaczać utracenia z pola widzenia głównego celu – wykształcenia opuszczającego uczelnię architekta potrafiącego tworzyć koncepcje kreujące architektoniczny, kulturowy pejzaż będący zarazem spełnieniem wymagań trwałości, ekonomii, społecznej akceptacji i ekologii.

Zwrócenie uwagi na znajomość niektórych zagadnień odgrywających istotną rolę, które warsztat architekta czynią intelektualnie sprawnym i przydatnym w kreowaniu architektury i urbanistycznej przestrzeni będącej odpowiedzią nie tylko na potrzeby użytkowe, ale też na jej aspekty kulturowe, estetyczne, intelektualne, staje się nieodzownym elementem w procesie nauczania projektowania.

Dla przykładu można by wymienić niektóre z nich, te które pełnią kluczową rolę w całokształcie kształcenia, a są nimi:

Teoria - w architekturze to także mechanizm szukający uniwersalnej jakości „ideału” jako warunku radykalnej „przejrzystości” w tworzeniu otoczenia człowieka.

Teoria pozwala na zbliżenie się do uniwersalnej interpretacji architektonicznych metafor i zakłada myślenie o architekturze i URBANISTYCE także **ponad użytecznością**.

Projektowanie przestrzeni lub jej budowanie jest też w końcu manifestacją umiejętności przekładania poetyckich metafor na architektoniczną formę.

Poszukiwanie „idealnej formy” jest nierozdzielnie związane z procesem kontemplacji, eksperymentowania, krytycznej oceny, w przeciwieństwie do użyteczności architektury, która bardzo często poddaje się w procesie projektowania rutynie, utartym schematom. W rezultacie, konfrontacja teorii i praktyki tworzy dialektyczną podstawę wszystkich prób myślenia o architekturze lub o procesie jej tworzenia.

Rolą teorii architektury jest też kwestionowanie nieograniczonych możliwości wyobraźni z dyscypliną towarzyszącą architektonicznym i urbanistycznym dziełom.

Słowem, nieograniczoność architektonicznych wizji jest jej wyzwoleniem z więzów rutyny i pozwala jej zaistnieć w piśmie, rysunku, budowli.

Pamięć - historia miejsca, która jest rezultatem przekształceń, a jej postrzeganie staje się wspomnieniem pewnych wydarzeń, nawarstwień dokonanych w danym miejscu i określonym czasie (Il. 1). To wspomnienie jest zarazem definicją i potwierdzeniem ciągle zmieniającej się rzeczywistości.

Potrzeba analizowania i odnoszenia się do przestrzennych przekształceń związanych z historią danego miejsca pozwala na zauważenie, jaką rolę w tym procesie pełni język architektury, podczas gdy katalizatorem procesu wspomnienia pozostają - zbudowana przestrzeń i same obiekty architektury.

Warto w tym miejscu zauważyć, że obiektywny język dzieł urbanistyki i architektury limituje interpretację, która siłą rzeczy podlega również ograniczeniom poprzez narracyjną konwencję treści i konfrontację ze swobodnymi skojarzeniami, z wyobrażeniami i symbolami.

Pamięć, poprzez architektoniczne i przestrzenne zdarzenia, posiłkuje się językiem historycznej asocjacji. Zakodowana w historycznej dokumentacji i historycznym mieście przeszłości, nie może być usunięta, wymazana, ani też przewyciężona! Obecna, jest dla nas współczesnych w zachowanych przestrzennych zdarzeniach. Można zatem powiedzieć, że przeszłość, objawiona poprzez fragmenty czasu i przestrzeni jest właśnie „pamięcią” - pamięcią także tradycji, czyli sumy doświadczeń stanowiących zasób wiedzy dokumentującej cywilizacyjny rozwój i postęp.

Przestrzenna struktura miejsca, określona przez architektoniczne elementy, pozostaje w stałej dialektycznej konfrontacji z fizyczną i historyczną morfologią zdarzeń, które przeobrażone w metaforę osiągają **uniwersalną interpretację pamięci!**

Nawet ograniczona selekcja dających się uniwersalnie zinterpretować metafor pozwala zauważyć, że skala skojarzeń sięga w pewnym sensie nieograniczonej, a na pewno skala skojarzeń nie jest limitowaną liczbą wyrażającą jedynie kilka możliwości.

Tożsamość - jest myślą przewodnią regionalizmu w planowaniu. Jest również jego papierem lakmusowym. Jeżeli konstrukcja regionalizmu nie jest w stanie pobudzić w jej użytkownikach poczucia tożsamości, jest ona widocznie jedynie bezużyteczną nostalgią. Nie warto się nią zajmować, a tym bardziej podejmować jakiegokolwiek ryzyka z tego powodu.

Ale czym właściwie jest tożsamość? Można ją określić jako charakterystyczne i fundamentalne dane, które razem pozwalają na identyfikację i gwarantują autentyczność. Musi to więc być inteligentnie regionalistyczny projekt: jasno i niezaprzeczalnie rozpoznawalny i autentyczny. Aby być możliwym do zidentyfikowania, projekt musi mieścić się w specyficznej tradycji swojego miejsca. Musi trzymać się zasad swojej konwencji (albo części jej konwencji). Musi przyjąć ich typ, konstrukcyjne, a nawet formalne cechy charakterystyczne. Aby być autentycznym, projekt musi odpowiadać prawdzie.

Prawda projektu leży w jego przystosowaniu do użycia przez ludzi, w jego pomysłowości i realizacji przy pomocy odpowiednich technik i materiałów konstrukcyjnych, w jego image jako reprezentacji i interpretacji życia, które będzie się toczyło w nim, oraz z nim, kiedy zostanie zrealizowany (Il. 2). Podwójna konieczność nieodwołalnie powoduje konflikt.

Identyfikacja wyzwala chęć spojrzenia wstecz na konwencję, która powoli budowała się z biegiem historii, podczas gdy autentyczność posuwa ją naprzód, w sam środek teraźniejszości przepełnionej wymaganiami, które są nie tylko nowe, lecz nawet wychodzące w przyszłość. Narzucanie autentyczności napełnia to, co mogłoby wyglądać jak zwykła, niszcząca imitacja przeszłości.

Tradycja, która niewątpliwie posiada zalety, jest stale aktualnym doświadczeniem. Są też poglądy, które próbują udowodnić, że w bardzo małym stopniu odpowiada

wymaganiom dnia dzisiejszego. Według nich, tradycja, niezależnie od naszych upodobań, oddzieliła się nieodwołalnie od życia i zdezaktualizowała. Ci, którzy zrobili wszystko, co mogli, aby ją ocalić trudzili się na próżno. Podjęli trud w celu zachowania form, które historia ograbiła z ich zawartości, przyczyniła się do utraty technik i zastosowań, stworzonych przez te formy. Taki pogląd przyjąć można tylko w takim przypadku, kiedy tradycję rozumie się jako „kopiowanie form”. Wyznawcy takiego poglądu przegrali.

Tradycja rozumiana jako przekaz doświadczeń może zostać ponownie powołana do życia, może być odkryta na nowo.

Dla protagonistów nowoczesnego identyfikacja i autentyczność nie są już w naszej władzy, jesteście jednakże w stanie je odzyskać. Według Martina Heideggera autentyczna egzystencja to ta, w której jednostka ponownie odkrywa siebie poprzez usilne dążenie. Parafrazując jego słowa, przyjmijmy, że autentyczna identyfikacja to ta, w której projekt poprzez próby odtwarza swoją własną konwencję.

Taki pomysł nie jest w żadnym stopniu łatwy: pociąga za sobą kreatywność i wiedzę w równym wymiarze. Jeśli jednak odnosi sukces, konstrukcja regionalizmu potwierdza jego rolę jako zasadniczego wymiaru kultury projektowania. Dokładnie wtedy, gdy globalizm stara się zniwelować wszystkie różnice kulturowe, które chronią przed hegemonią racjonalizacji i propagować oportunistyczną i pospolitą normę (dotyczącą natychmiastowego ekonomicznego profitu), projekt musi być świadomym elementem wyrazistości. Poza tym, musi on być świadomym elementem oporu, a nawet przeciwności. Nie oznacza to oczywiście naiwnego, uporczywego i beznadziejnego atakowania wszystkich ekonomicznych korzyści – w ten sposób bitwa zostałaby z góry przegrana jeszcze przed jej rozpoczęciem. Znaczący to raczej hamowanie korzyści biznesowych, które okazały się być destruktywne w stosunku do kultury przez odwracanie ich biegu i kierowanie na bardziej owocne obszary.

Odrzucenie - odrzucenie narracji wprost interpretującej pozwala na stworzenie podstawy architektonicznego pojmowania wzorców odmiennych, zróżnicowanych form!

Proces tłumaczenia, zrozumienia metaforycznego programu, **kodu**, na język form architektonicznych, powinien prowadzić do rozpoznawania autonomicznych form – form „idealnych” i idealnego ich użycia bez narzucanego a priori kompromisu, lecz poprzez nieustanny proces poszukiwania – odrzucania tego co zbędne, poprzez poszukiwanie równowagi i napięcia (II. 3). Warto zwrócić uwagę, że poszukiwanie ideału urbanistycznej i architektonicznej formy to proces kontemplacyjny w przeciwieństwie do rozwiązań dotyczących użyteczności, które z reguły są zaspokojeniem potrzeb ludzkiej egzystencji postrzeganych przez pryzmat zwyczajów, upodobań, doświadczeń itp.

Interwencja – to wydrapywanie znaków w ziemi - żądza budowania ze zwróceniem uwagi na pejzaż, z mierzeniem przestrzeni pomiędzy niebem a ziemią. Oznacza odczucie przestrzeni i możliwość określenia skali interwencji. (II. 3)

Interwencja – oznacza wyostrzenie wzroku, nie tylko, aby podziwiać, pięścić krajobraz, lecz po to, aby krajobraz (naturalny, miejski itp.) analizować! – kojarzyć sprzeczne zdarzenia i myśli. Interweniować - znaczy stworzyć dla pejzażu rzeczy tylko dla niego zrodzone!!!

W poszukiwaniu ideału formy „zderzenie” nowego z miejscem jego przyszłego bytu jest rodzajem składniowej i fizycznej manifestacji. Dialektyczna zasada zderzenia jest podstawą architektury wynikającej z charakteru i struktury rzeczywistości. Odwołuje się ona przede wszystkim do tego archetypowego miejsca na horyzoncie, gdzie ziemia styka się z niebem.

Oczywistością niemalże jest fakt, że każda działalność architektoniczna jest ingerencją właśnie w to miejsce między ziemią a niebem.

Ingerencja - jest istotą architektonicznego działania, które jako nowe jest w pewnym sensie przeciwstawne istniejącym formom, ich estetycznym i historycznym dowodom pamięci.

Sam proces planowania, kreowania, staje się poniekąd drugorzędym aktem, którego celem jest pogodzenie, zharmonizowanie rezultatu zderzenia i jego konsekwencji.

Przytoczone powyżej zagadnienia nie wyczerpują pełnej listy zagadnień, które odgrywają istotną rolę w procesie edukacji przyszłego architekta czy urbanisty. Można by np. wspomnieć o dekompozycji, przekształcaniu, synchronizacji, ekspresji... Konieczność związania nauki projektowania z wiedzą w dziedzinie teorii architektury wynika z konieczności unaocznienia przydatności, dla pobudzenia własnej kreatywności, powiązań pomiędzy procesem projektowania a teoretycznymi koncepcjami.

Analityczne spojrzenie na dokonania minionych epok i ich wzajemne porównanie wyzwała siłę do pokonywania już wyznaczonych granic.

Il. 1. Filharmonia Łódzka. Źródło: Archiwum Atelier Loegler

Il. 2. Projekt Kościoła w Częstochowie (w realizacji). Źródło: Archiwum Atelier Loegler

Il. 3. Kaplica cmentarna w Krakowie - Batowicach. Źródło: Archiwum Atelier Loegler

Il. 4. Kościół Świętej Jadwigi w Krakowie. Źródło: Archiwum Atelier Loegler

BIBLIOGRAFIA:

- [1] ETHZ – Studio in Basel Entwurflehrstuhl Hauptstudium, Ein Lehrexperiment der ETH Zürich Entwicklung 91, Zürich 1991 in Basel, Baumeister 1/200, Zeitschrift für Architektur
- [2] Fikus M., „Przestrzeń w autorskich zapisach graficznych”, Poznań 1991
- [3] Gąbrowicz M., „Symbolika w architekturze”, Warszawa 1968
- [4] John Hejduk, Richard Henderson, „Education of an Architect”, Rizzoli, New York 1988
- [5] Kotarbiński A., „O ideowości i ideologii w architekturze i urbanistyce” – Warszawa 1985
- [6] Konrad Kucza – Kuczyński, „Zawód Architekt - o etyce zawodowej i moralności architektury”, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2004
- [7] Romuald Loegler, „Z porządku uwolniona forma”, Warszawa 2000, Kraków 2001
- [8] Franz Oswald, Professuren und Institute des Departaments Architectur”, Torschung und Rasmussen S.E., „Odczuwanie architektury”, Warszawa 1999
- [9] Norbert Schulz Ch., „Znaczenie w architekturze zachodu”, Warszawa 1999
- [10] Schuster H., „Interdisziplinäre Architektur Ausbildung”, Baumeister 9/1999
- [11] Erik Wegerhoff, „Berlin: Studieren Zwischen Bauzäunen”, Baumeister 5/1997, Callwey Verlag München